

Boom

Praktijkgericht onderzoeken in het onderwijs

Jacqueline van Swet
Lisette Munneke
Karin Diemel
Helma de Keijzer

2^e druk

Praktijkgericht onderzoeken in het onderwijs

Praktijkgericht onderzoeken in het onderwijs

Jacqueline van Swet
Lisette Munneke
Karin Diemel
Helma de Keijzer

Tweede druk

Boom

inclusief website!

Met behulp van onderstaande unieke activeringscode krijg je via www.boomstudent.nl toegang tot de website met extra materiaal. Deze code is persoonsgebonden en gekoppeld aan de 2e druk. Na activering van de code is de website drie jaar toegankelijk. De code kan tot zes maanden na het verschijnen van een volgende druk geactiveerd worden. De code is eenmalig te gebruiken.

Omslagontwerp: Textcetera, Den Haag

Opmaak binnenwerk: Textcetera, Den Haag

© Jacqueline van Swet, Lisette Munneke, Karin Diemel, Helma de Keijzer & Boom uitgevers Amsterdam, 2022

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 978-90-2444-571-4

ISBN 978-90-2444-572-1 (e-book)

NUR 840

www.boomstudent.nl

www.boomhogeronderwijs.nl

Voorwoord

De auteurs gaan in dit boek tegen je zeggen dat onderzoek spannend, boeiend en leuk kan zijn. Ik zou ze niet zomaar geloven. Zelf heb ik genoeg onderzoeken meegemaakt die saai of frustrerend waren of die mij boven de pet gingen. Wil onderzoeken leuk zijn, dan moet het aan bepaalde voorwaarden voldoen. De kunst is te weten wat onderzoeken voor jou leuk maakt en vervolgens te zorgen dat je het ook leuk *kunt* maken. Voor mij moet onderzoek aan drie voorwaarden voldoen wil ik het leuk vinden.

In de eerste plaats wordt onderzoek voor mij leuk als het gaat over iets wat mij fascineert. Een onderwerp waar ik enthousiast van word. Zo ben ik gefascineerd door metaforen, hoe mensen die gebruiken en welke effecten dat heeft. Dus daar doe ik graag onderzoek naar. Overigens, metaforen kunnen je helpen erachter te komen wat voor jou onderzoek leuk maakt. Zelf vind ik puzzels oplossen leuk. Dus als een onderzoek een puzzel is die ontrafeld moet worden, vind ik het leuk. Wat vind jij leuk? Reizen? Spelen? Muziek maken? Wat zou dat betekenen voor jouw onderzoek? Een onderzoek als ontdekkingsreis? Een onderzoek als gezelschapsspel? Een onderzoek als het dirigeren van een orkest?

Onderzoek wordt voor mij ook leuk als het nut heeft. En dan bedoel ik niet alleen dat de resultaten wel eens nuttig zouden kunnen zijn voor iemand uit de praktijk, maar dat onderzoek al tijdens het onderzoeken een bijdrage levert. Dat kan op drie manieren (zie ook hoofdstuk 6): als ik en anderen er iets van *leren*, als we iets kunnen *maken* en als we tijdens het onderzoek al iets in de praktijk kunnen *veranderen*. Onderzoek doen waarin onbekende paden worden bewandeld, is *leerzaam*. Niet alleen voor mij als onderzoeker, het liefst voor iedereen die bij het onderzoek betrokken is. Ik laat daarom vaak anderen in onderzoek participeren, zoals collega-onderzoekers, leraren of studenten. En dan niet als passieve respondent maar als medeonderzoeker. Op die manier kunnen ook zij van het proces van onderzoeken leren.

Ook wordt onderzoek nuttig als ik iets kan *maken* en het resultaat meteen kan worden gebruikt. Een oplossing, een aanpak, of een lesmethode. Dat zet de maker in mij aan. Tot slot wordt onderzoek nuttig als ik er de wereld tijdens het onderzoek al een klein beetje mooier mee kan maken. Als ik oplossingen kan uitproberen en situaties kan *veranderen*. En dan niet pas aan het einde, als de resultaten moeten worden 'geïmplementeerd', maar al tijdens het onderzoek. Als ik het onderzoeken in kan zetten als veranderinstrument. Als je van tevoren bedenkt hoe je in jouw onderzoek tegelijk a) kennis kunt ontwikkelen, b) kunt leren, c) kunt maken en d) kunt veranderen, helpt dat je om tot een

onderzoek te komen dat nut heeft en jou plezier geeft. En dat je niet alleen doet omdat je opleiding erom vraagt.

Tot slot wordt onderzoek voor mij leuk als ik het kan doen met mijn voeten in de modder. Dus niet alleen achter een bureau literatuur lezen en data analyseren in SPSS, maar samen met betrokkenen uit het werkveld praten, analyseren, uitproberen en reflecteren. Onderzoek waarin mijn plan regelmatig in de soep loopt omdat de opdrachtgever van baan verandert, deelnemers geen tijd blijken te hebben, er meningsverschillen blijken te bestaan en zaken anders in elkaar blijken te zitten dan gedacht. En onderzoek waarin ik professionals tegenkom die ontzettend veel passie hebben voor hun vak, die ongelooflijk deskundig zijn, die je met open armen ontvangen en blij zijn met je bijdrage, die mooie verhalen kunnen vertellen, die dezelfde hobby's blijken te hebben. Kortom onderzoek zoals het echte leven (maar dan iets systematischer). Waar zou jij graag onderzoek doen en wie zou jij in je onderzoek tegen willen komen?

Er zijn gelukkig genoeg vormen van onderzoek waarin ik deze drie randvoorwaarden kan realiseren. Zoals actieonderzoek, waarin betrokkenen zelf mee onderzoeken. Of ontwerpgericht onderzoek, waarin het maken centraal staat. Mijn advies is dan ook: kies vooral die vorm van onderzoek waarin jij dingen kunt doen die je leuk en belangrijk vindt. Dit boek geeft je alle ingrediënten die je daarvoor nodig hebt.

Daan Andriessen
Lector Onderzoekend Vermogen Hogeschool Utrecht

Inhoud

Inleiding bij de tweede druk	9	
1	Waarom zou je als onderwijsprofessional je praktijk onderzoeken?	15
1.1	Inleiding	15
1.2	Praktijkgericht onderzoeken vanuit het perspectief van de professional	16
1.3	De wisselwerking tussen praktijkgericht onderzoeken en de praktijk	21
1.4	Praktijkgericht onderzoeken vanuit het perspectief van de leerlingen	28
1.5	Samenvatting en beschouwing	30
2	Opvattingen over onderzoeken binnen het educatieve domein	33
2.1	Inleiding	33
2.2	Definitie van praktijkgericht onderzoek	35
2.3	Kwaliteit van praktijkgericht onderzoek	36
2.4	Onderzoeken in het educatieve domein	50
2.5	Opvattingen over onderzoek	63
2.6	Samenvatting en beschouwing	75
3	Onderzoeksstrategieën in het onderwijs	79
3.1	Inleiding	79
3.2	De onderzoekscyclus	81
3.3	Onderzoeksstrategieën	83
3.4	Samenvatting en beschouwing	102
4	Van praktijkvraag naar praktijkgericht onderzoeken	105
4.1	Inleiding	105
4.2	Wat is een praktijkvraag?	107
4.3	Afbakenen van een praktijkvraag	115
4.4	Onderzoeksvragen	126
4.5	Samenvatting en beschouwing	138
5	Praktische uitvoering bij praktijkgericht onderzoeken	141
5.1	Inleiding	141
5.2	De rol van literatuur bij praktijkgericht onderzoeken	142
5.3	Interventies in onderwijsonderzoek	149
5.4	Het onderzoeksplan of -voorstel	153

5.5	Onderzoeksaanpak: de onderzoeksstrategie	155
5.6	Onderzoeksaanpak: participanten in een onderzoek	157
5.7	Onderzoeksaanpak: data verzamelen	161
5.8	Onderzoeksaanpak: data analyseren	173
5.9	Samenvatting en beschouwing	180
6	Het delen van je onderzoek met anderen	183
6.1	Inleiding	183
6.2	Je onderzoek delen: doel bepaalt vorm en inhoud	184
6.3	Delen: met wie en hoe?	187
6.4	Structuur, opbouw en stijl van je onderzoeksverslag en -presentatie	189
6.5	Het schrijven zelf	197
6.6	Ethische principes en morele overwegingen bij het rapporteren van onderzoeksgegevens	199
6.7	Samenvatting en beschouwing	200
7	Terugblik	203
	Literatuur	207
	Register	217
	Over de auteurs	221

Inleiding bij de tweede druk

Voor wie is dit boek bedoeld?

Na bijna vijf jaar is het tijd om ons boek te herzien en we hebben dat met veel plezier gedaan, mede op basis van de feedback van studenten en collega's. De uitgangspunten van de uitgave in 2017 zijn in deze tweede druk overeind gebleven: we bieden met dit boek geen standaardprocedures voor praktijkgericht onderzoek. We richten ons op professionals in het onderwijs die al onderzoekservaring hebben en die in hun eigen praktijk onderzoekend willen handelen. Wij zien hen als onderzoekende professionals die in hun rol als student op master- of doctoraalniveau onderzoek doen in complexe contexten waar zij zelf onderdeel van uitmaken. Daarbij moeten zij in staat zijn de standaardprincipes voor goed onderzoek aan te passen aan die context, weten welke bandbreedte er is, welke opties er zijn, zich bewust zijn van de voors en tegens van die opties, rekening houden met de belangen van alle betrokkenen en afstemmen met die betrokkenen. En soms – misschien zelfs dikwijls – moeten zij hun collega's en andere betrokkenen motiveren voor hun onderzoeksplannen en de wijze waarop zij dat onderzoek willen uitvoeren. Hoewel we ons in dit boek vooral richten op die onderzoekende professionals, is het boek ook geschikt voor hun begeleiders en de opleiders van studenten op bachelor- of masterniveau.

Nadruk op het proces en de onderbouwing van keuzes

In dit boek geven we informatie en onderbouwingen die jou kunnen helpen om op een dergelijke manier onderzoek te doen en om weloverwogen beslissingen te nemen in het proces van praktijkgericht onderzoeken. We geven je suggesties voor vragen die je jezelf daarbij kunt stellen. Een belangrijk uitgangspunt in dit boek is dat de kwaliteit van praktijkgericht onderzoeken hoger wordt wanneer de keuzes die je maakt tijdens alle fasen van het opzetten en uitvoeren van dat onderzoek, consistent zijn en passen bij de – complexe – onderwijspraktijk en de geformuleerde onderzoeksvragen. We bieden in dit boek vooral informatie die het mogelijk maakt om voors en tegens af te wegen, om keuzes te maken die passen bij je onderzoeksambities en om deze keuzes aan de buitenwereld transparant te verantwoorden.

Het gaat dus vooral om het proces van praktijkgericht onderzoek, om onderzoek waarvan de vraagstelling voortkomt uit de professionele praktijk en waarvan de opgedane kennis kan bijdragen aan die beroepspraktijk. We nemen zoveel mogelijk de praktijkkwestie waarvoor onderzoek wordt ingezet als centraal uitgangspunt. De onderzoekscyclus komt vervolgens natuurlijk aan bod,

omdat deze ten dienste staat van het onderzoek naar die praktijkkwes- tie. We bespreken vragen als: Hoe kun je de complexiteit van een praktijkprobleem goed in kaart brengen? Hoe kan onderzoek hieraan bijdragen? Welke keuzes heb je als professional in het proces van onderzoek doen en hoe neem je daarin weloverwogen beslissingen die passen bij jouw praktijkcontext? Welke overwegingen zijn er eigenlijk en wat zijn daarbij onderliggende opvattingen over kennis en hoe die tot stand komt?

Door het bespreken van die thematieken bieden we je ondersteuning bij de beslissingen die je moet nemen in het proces van praktijkgericht onderzoeken. Het boek is vooral geschikt voor je als je professional bent in het educatieve domein met al enige werkervaring en/of ervaring in het doen van praktijkgericht onderzoek, en je je verder wilt bekwamen in het doen van onderzoek, bijvoorbeeld in het kader van een educatieve masteropleiding of van een *professional doctorate*-programma waarvan momenteel in Nederland een aantal pilots start. Daarnaast biedt dit boek een goed overzicht van het proces van praktijkgericht onderzoeken voor begeleiders van bachelor- en masterstudenten in educatieve opleidingen. We bouwen voort op de basisprincipes van onderzoek die op dit moment in educatieve bacheloropleidingen standaard worden aangeboden en veronderstellen die als bekend bij jou als lezer. We hebben ervoor gekozen om niet uitputtend en volledig te zijn. We willen een leesbaar boek schrijven dat je als onderzoeker enthousiast maakt om in je praktijk onderzoek te gaan doen, je helpt bij het opzetten en uitvoeren van dit onderzoek en bij de beslissingen die je daarbij moet nemen. Waar nodig verwijzen we naar andere onderzoeksliteratuur, met name als het gaat om de methoden en technieken van specifieke onderzoeksstrategieën en methoden van dataverzameling.

Wijzigingen in deze tweede druk

Een aantal thema's komt in deze tweede druk wat explicieter naar voren dan in de uitgave van 2017. Een voorbeeld is het iteratieve karakter van praktijkgericht onderzoek, waarin je cycli van kleinschalig onderzoek kunt onderscheiden. Ook komt het thema 'ethiek' meer aan bod. We hebben voorbeelden toegevoegd en andere herschreven. Sommige onderzoeksvensters zijn aangepast en geactualiseerd, en nieuwe zijn toegevoegd. Deze zijn bedoeld om een breed perspectief aan onderzoeksbenaderingen en onderzoeksexpertise aan bod te laten komen. We zijn daarom erg blij dat ook nu weer een aantal collega-onderzoekers met interessante visies en ervaring op het gebied van praktijkgericht onderzoek hieraan hebben willen meewerken.

Net als in de eerste uitgave zijn de eerste drie hoofdstukken in het boek conceptueel van aard. We gaan in op het belang van praktijkgericht onderzoek door professionals (hoofdstuk 1), we bespreken opvattingen over en ontwikkelingen in onderwijsonderzoek (hoofdstuk 2) en de belangrijkste onderzoeksstrategieën in onderwijsonderzoek (hoofdstuk 3). Deze hoofdstukken zijn misschien wat theoretisch, maar vormen wel de basis om in jouw praktijkgericht onderzoek

weloverwogen keuzes te kunnen maken. De hoofdstukken 4 tot en met 6 zijn meer praktisch van aard en behandelen de thema's die je tegenkomt op het moment dat je een praktijkgericht onderzoek gaat uitvoeren. Eerst komt aan de orde hoe een praktijkkwestie kan leiden tot onderzoeken en op welke manier je zo'n kwestie kunt vertalen naar een geschikte onderzoeksvraag (hoofdstuk 4). Daarna bekijken we de concrete opzet van een onderzoek en de keuzes die je daarbij kunt maken als het gaat om bronnen, interventies, onderzoeksstrategieën, dataverzamelmethodeën en methoden van data-analyse (hoofdstuk 5). In hoofdstuk 6 wordt aandacht besteed aan de manieren waarop je een onderzoek kunt delen. Aan deze zes hoofdstukken uit de eerste uitgave is een kort zevende hoofdstuk toegevoegd waarin we terugblikken op het boek, op het proces van praktijkgericht onderzoeken en hoe dit boek je daarbij kan helpen als onderwijsprofessional en als onderzoeksbegeleider.

We hebben ervoor gekozen om de tekst minder frequent te onderbreken door kaders en toelichtingen. Aan de lopende tekst zijn nog wel kaders met onderzoeksvensters en praktijkvoorbeelden toegevoegd, waarmee we proberen de tekst praktisch handen en voeten te geven.

Website

Bij dit boek hoort een website waarop video's te vinden zijn die verdere toelichting geven en teksten of opdrachten die helpen om dat wat je leest te verwerken of toe te passen op je eigen onderzoek. Onderzoeksbegeleiders kunnen deze ook inzetten binnen hun begeleiding. In de marge wordt met een icoontje aangegeven wanneer er aanvullend materiaal te vinden is op de website. Op pagina 4 vind je de inlogcode voor de website. Je kunt de website bereiken via www.boomstudent.nl.

De auteurs en de werkwijze

Bij deze herziening zijn twee auteurs aangesloten: Karin Diemel en Helma de Keijzer. Beiden zijn sinds jaren verbonden aan een grote masteropleiding (master Educational Needs), waar zij verantwoordelijk zijn voor het lesaanbod op het gebied van onderzoek. Ze begeleiden masterstudenten bij hun onderzoek en zijn zelf betrokken bij onderzoeksprojecten.

Als auteurs begeleiden wij ook al jaren promovendi en studenten die praktijkgericht onderzoek doen in het kader van hun opleiding. Mede door onze eigen onderzoekservaringen hebben we gaandeweg ontdekt hoe goed het is als professionals onderzoek doen in hun eigen praktijk. De kracht daarvan zit hem erin dat deze professionals weten waar het in de onderwijspraktijk om gaat, weten waar het schuurt, weten welke kennis ontbreekt en hoe complex de praktijk is. Als professionals een onderzoeksvraag formuleren, is die misschien niet altijd makkelijk te onderzoeken maar bijna vanzelfsprekend relevant. Iedere keer weer zien we hoeveel het doen van onderzoek kan betekenen voor de professionele ontwikkeling van onze promovendi en studenten. Dat maakt ons

bevlogen als het gaat om het stimuleren van praktijkgericht onderzoek door professionals in het onderwijs.

Met zijn vieren hebben we de tekst van het boek grondig besproken, hetgeen heeft geleid tot de nodige tekstuele aanpassingen en verheldering. Daarbij hebben we dankbaar gebruikgemaakt van de informatie en adviezen uit de evaluaties door de uitgever. Net als bij de eerste uitgave, hebben we bij deze herziening taken wel verdeeld, maar tegelijkertijd hebben we steeds over alle beslissingen, de hele inhoud en alle formuleringen met elkaar overlegd. We waren (en zijn) elkaars critical friends. We hebben de tekst aangepast op basis van actuele ontwikkelingen, hebben hier en daar voor een andere indeling gekozen en hebben verbeteringen aangebracht waar we daartoe mogelijkheden zagen. We beginnen ieder hoofdstuk met een aantal richtinggevende vragen en sluiten af met een samenvatting. De website is uitgebreid met concrete voorbeelden en tips en de lay-out van het boek is aangepast.

Ook deze keer willen we de auteurs van de onderzoeksvensters hartelijk danken voor hun bijdrage. Hun namen en functies zijn te vinden achter in dit boek.

Wij hopen dat jij als lezer met dit herziene boek net zoveel inspiratie en onderzoeksideeën opdoet als wij hebben gedaan bij het herzieningsproces. En natuurlijk hopen we dat we jou als professional in het onderwijs met dit boek kunnen inspireren en ondersteunen bij het leuke en spannende proces van onderzoeken. We wensen je daarbij veel leesplezier.

Jacqueline van Swet
Lisette Munneke
Karin Diemel
Helma de Keijzer

Waarom zou je als onderwijspprofessional je praktijk onderzoeken?

1.1 Inleiding

Voorbeeld

Veranderde houding

‘Mijn houding is door het doen van dit onderzoek drastisch veranderd. Ik merk dat ik veel kritischer ben geworden over uitspraken over onderwijs, zowel in de media als door collega’s. Vaak vraag ik me af waar uitspraken en meningen op gebaseerd zijn. Mijn ervaring is dat het in de dagelijkse praktijk vaak voorkomt dat meningen gebaseerd zijn op onderbuikgevoelens. Hoewel dergelijke intuïtieve meningen zeker nuttig kunnen zijn, is het ook goed verder te kijken, en bijvoorbeeld beschikbare literatuur en onderzoeksresultaten te betrekken bij de meningsvorming. Deze veranderde houding vind ik de grootste winst van het volgen van deze masteropleiding.’

In het bovenstaande voorbeeld verwoordt een student uit een masteropleiding de winst die het doen van praktijkgericht onderzoek haar opgeleverd heeft. Ze geeft aan dat ze door het doen van onderzoek veel kritischer geworden is op dat wat ze voorheen deed op basis van intuïtie. In dit eerste hoofdstuk laten we zien waarom het zinnig kan zijn om als onderwijspprofessional regelmatig je eigen praktijk te onderzoeken. Praktijkgericht onderzoek is daarbij een van de instrumenten die je als professional op masterniveau kunt gebruiken.

We beantwoorden de vraag waarom het zinnig is voor jou als onderwijspprofessional om kwesties in je eigen praktijk te onderzoeken, vanuit drie perspectieven: de professional, de wisselwerking tussen onderzoek en praktijk, en de leerling. Vanuit deze drie perspectieven komen de volgende vragen in dit hoofdstuk aan bod:

- Hoe kan ik in mijn professionele handelen baat hebben bij het doen van onderzoek?
- Hoe werkt dat precies, welke ideeën zijn daarover?

- Wat moet ik daarvoor kennen en kunnen?
- Hoe kies ik de participanten en op basis waarvan?
- Wat is ieders rol bij het onderzoeken?
- Hoe zorg ik ervoor dat het onderzoeken bijdraagt aan praktijkverbetering?
- Hoe zorg ik ervoor dat de resultaten van mijn onderzoek bruikbaar zijn in de praktijk?

1.2 Praktijkgericht onderzoeken vanuit het perspectief van de professional

1.2.1 *Waarom op een onderzoekende manier werken?*

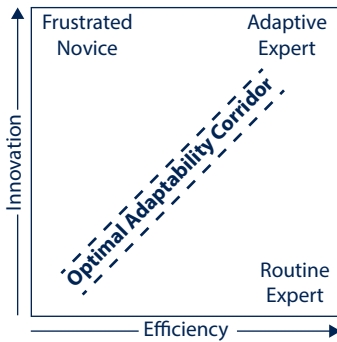
Voorbeeld

Leerlingen motiveren tot lezen

Marie-Louise is sinds een jaar of vijf docent Engels. Ze ervaart in haar dagelijkse onderwijspraktijk dat leerlingen steeds moeilijker te motiveren zijn voor het lezen van een Engels boek. Ze kijken liever filmpjes. Dat helpt wel in de ontwikkeling van hun woordenschat, maar niet als het gaat om begrijpend lezen. Dat laatste is bijvoorbeeld van belang voor leerlingen die in een vervolgopleiding complexere Engelse teksten moeten kunnen lezen en begrijpen. Hoe kan Marie-Louise komen tot een aanpak die hier gaat helpen?

Als onderwijsprofessional sta je, net als de docent uit dit voorbeeld, regelmatig voor situaties waar geen pasklare antwoorden of standaardoplossingen voor bestaan. Enerzijds komt dat door de complexiteit van het beroep van leraar, anderzijds door de steeds veranderende maatschappij en onderwijspraktijk. Je moet daarom in staat zijn om de kwaliteit van je onderwijs te verbeteren en je handelen steeds weer aan te passen (Mazereeuw, 2020). Bransford et al. (2005) spreken in dit kader over de adaptieve expert en zetten die af tegen de geroutineerde expert. Dit is weergegeven in figuur 1.1. Op basis van de dimensies efficiëntie en innovatie wordt het verschil tussen deze twee weergegeven. Een geroutineerde expert voert zijn taken efficiënt uit in dezelfde soort context, zonder dat er sprake is van innovatie. Je kunt dit vergelijken met een leraar die werkt op een school waar niet zo veel verandert. Hij kan hier jaar in, jaar uit lessen over ongeveer dezelfde inhoud geven. Zo'n leraar doet dat vaak zeer capabel met een steeds hogere efficiëntie. Voorbereiding is nauwelijks meer nodig om een goede kwaliteit van lesgeven te kunnen bereiken en de leraar is in staat om tijdens de lessen flexibel in te spelen op de actualiteit of aanpassingen te doen bij kleine veranderingen. Zo'n geroutineerde expert kan echter in de problemen komen op het moment dat de context sterk verandert. Stel dat de school besluit om over te gaan op een systeem waarin leerlingen minder

instructie krijgen en op leerpleinen meer zelfstandig gaan werken. Dat vraagt een grote aanpassing in het lesgeven, waar een geroutineerde expert dikwijls niet toe in staat is. Een adaptieve expert daarentegen is efficiënt en blijft tegelijk ook innoveren. Adaptieve experts kunnen niet alleen steeds efficiënter werken, maar kunnen ook flexibel inspelen op grote veranderingen in hun praktijk. Ze kunnen de problemen die ze daarbij tegenkomen, goed analyseren en vervolgens oplossen. Ze zijn in staat die kennis te construeren die nodig is om praktijkproblemen op te lossen.

Figuur 1.1 Geroutineerde en adaptieve expert (De Arment, Reed & Wetzel, 2013)

Figuur 1.2 De T-shaped professional

In alle disciplines, ook in het onderwijs, worden samenwerken, interdisciplinair handelen en buiten het domein van je eigen vakgebied kunnen kijken, steeds belangrijker vaardigheden. Men spreekt dan wel van *T-shaped professionals*. Binnen het onderwijs houdt dat in dat je competent bent binnen je vak, weet wat jouw specifieke kennis, expertise en toegevoegde waarde als onderwijsprofessional is. Tegelijkertijd weet je welke kennis en expertise je in een bepaalde situatie mist en welke andere discipline die expertise zou kunnen toevoegen; je kunt met die andere disciplines samenwerken en communiceren (zie bijvoorbeeld Barile et al., 2012; Evers & Kneyber, 2015).

Onderzoeksmatig denken en handelen is een belangrijke stimulans voor de ontwikkeling van een kritische, reflectieve houding waarbij je verschillende perspectieven in ogenschouw neemt en niet alles zomaar voor waar aanneemt (Carr & Kemmis, 1986; Cochran-Smith & Lytle, 2009; Hall, 2009). Uit onderzoek blijkt dat het doen van onderzoek door professionals inderdaad bijdraagt aan een hogere kwaliteit van handelen. Professionals kijken daardoor met een kritischer blik naar hun eigen praktijk en spelen flexibeler in op allerlei praktijksituaties (Munthe & Rogne, 2015; Sachs, 2016; Zwart et al., 2015). Je ziet dit terug in het voorbeeld aan het begin van dit hoofdstuk, waar een masterstudent aangeeft wat praktijkgericht onderzoek doen haar heeft opgeleverd als het gaat om haar professionele houding in de eigen beroepspraktijk. Dat is de reden waarom binnen masteropleidingen de focus niet zozeer ligt op het leren

doen van onderzoek als wel op je professioneel blijven ontwikkelen door onderzoek doen. Ook in een masteropleiding wordt onderzoeken gezien als de katalysator voor de eigen professionele ontwikkeling én voor de ontwikkeling van de eigen praktijk. Leren om te onderzoeken is in een masteropleiding daarmee dus geen doel op zichzelf. Je wordt niet opgeleid tot een professional die naast zijn normale werk ook nog onderzoeker is, maar tot een onderzoekende professional: je gebruikt het onderzoeken om je eigen handelen en de bestaande praktijk te verbeteren.

Onderzoeksvenster

Wat levert dat nu op, onderzoek doen in de eigen praktijk?

Door: Quinta Kools

Op de lerarenopleiding zeggen we tegen studenten: 'Je bent nooit uitgeleerd; er zullen zich altijd in je praktijk nieuwe of ingewikkelde situaties voordoen waar je een oplossing voor wilt vinden. Een kritisch onderzoekende houding helpt je om hiermee om te gaan.' Dat deze woorden geen lege huls zijn, toont de grote populariteit van professionele leergemeenschappen onder diverse benamingen, zoals leerateliers, *learning design* studio's, *lesson study*-groepen, kennislabs. Leraren gaan daarin met hun eigen praktijkvragen aan de slag en werken op een onderzoekende manier samen aan praktijkvraagstukken. De samenstelling van de groepen varieert: soms nemen ook studenten van de lerarenopleiding deel, soms werken leraren van meerdere scholen samen.

Wat deze groepen kenmerkt, is dat de deelnemers op een onderzoekende manier hun vraagstukken benaderen. Het onderzoekende zit vooral in de activiteiten die ze ondernemen. Het start met een vraag (bijvoorbeeld: 'Hoe kan ik mijn leerlingen actiever betrekken bij de les?') en krijgt vervolg in een reeks activiteiten die elk bijdragen aan inzicht in de vraag. Deze onderzoeksactiviteiten kunnen heel divers zijn: vragen stellen aan collega's, leerlingen observeren, (vak)literatuur lezen, een werkvorm uitproberen in de les en daarop reflecteren, een aanpassing doen, opnieuw iets uitproberen, etc. Gedurende het proces leidt 'voortschrijdend inzicht' dikwijls tot aanpassing van de startvraag (niet 'Hoe kan ik mijn leerlingen actiever betrekken bij de les?' maar 'Hoe kan ik ervoor zorgen dat mijn leerlingen dieper leren?'). De keuze voor activiteiten ontstaat vaak stap voor stap, op basis van tussentijdse inzichten en reflectie daarop. De kennisopbouw gebeurt in kleine stapjes, elke stap voegt iets toe aan de vorige.

Elke activiteit is een stukje onderzoek en draagt bij aan een beter begrip van het vraagstuk. De Amerikaanse hoogleraar Nancy Fichtman-Dana (2015) heeft het over een professionele houding waarin vragen stellen, deze systematisch bestuderen en daaruit volgend de eigen praktijk verbeteren noodzakelijke en natuurlijke onderdelen zijn van het werk van de leraar. Binnen het werk van een leraar zijn er volgens haar veel mogelijkheden om een onderzoekende houding vorm

te geven. Onderwijs levert vanzelf al onderzoeksgegevens op: een goede leraar verzamelt continu informatie om het leerproces van de leerlingen te monitoren en hun feedback te geven. Ook observaties, analyse van het werk van leerlingen, video-opnames van een onderwijssituatie, analyse van toetsen en feedback van leerlingen kunnen geschikte informatiebronnen zijn voor het bestuderen van het eigen gedrag en/of dat van leerlingen. Door gebruik te maken van dergelijke gegevens raakt onderzoekend handelen verweven in het werk als leraar.

Terug naar de start: onderzoekend handelen is een van de belangrijkste bouwstenen die we kunnen meegeven aan onze studenten, het geeft hun de mogelijkheid om zich continu te blijven ontwikkelen in hun beroep.

Fichtman-Dana, N. (2015). *Understanding inquiry as stance: Illustration and analysis of one teacher researcher's work*. Geraadpleegd op 30 januari 2020, van www.learninglandscapes.ca/index.php/learnland/article/view/Understanding-Inquiry-a-Stance-Illustration-and-Analysis-of-One-Teacher-Researcher-s-Work/702.

1.2.2 Wat is onderzoekend handelen?

Hoe ziet een onderzoekende manier van werken eruit? In het voorbeeld van Marie-Louise in paragraaf 1.2.1 kun je verschillende scenario's schetsen voor een mogelijke aanpak. In een eerste scenario gaat Marie-Louise in gesprek met een aantal collega's over de leesmotivatie van haar leerlingen. Ze informeert bij hen hoe zij dit probleem aanpakken. Daarnaast zoekt ze op internet naar mogelijke oplossingen. Ze googelt op 'hoe motiveer ik leerlingen', vindt op de site van leraar24 (www.leraar24.nl) een lijstje met negen tips en besluit deze uit te proberen in de klas. In dit scenario kiest de leraar voor het opzoeken van oplossingen en het achtereenvolgens uitproberen daarvan in de praktijk. Een ander mogelijk scenario is dat de leraar in kwestie niet alleen in gesprek gaat met collega's, maar ook met de leerlingen. Door middel van een kort vragenlijstje inventariseert ze bij hen hoe zij het lezen van Engels ervaren en wat het voor hen lastig maakt om Engelse teksten te lezen. Ook vraagt ze hen wat volgens hen oplossingen zouden kunnen zijn. Daarnaast zoekt Marie-Louise op internet niet alleen naar concrete tips, maar zet ze ook Google Scholar (<https://scholar.google.nl>) in om te zoeken naar wetenschappelijke literatuur over leesmotivatie bij een tweede taal. Ze vindt een uitgebreide review van onderzoek naar welke factoren een rol spelen bij het willen lezen van teksten in een vreemde taal. Ze probeert die factoren te relateren aan haar eigen ervaringen en aan de antwoorden van haar leerlingen in het vragenlijstje. Ook bespreekt ze de informatie die ze gevonden heeft in de literatuur met haar collega's. Wat zou dit kunnen betekenen voor de eigen onderwijspraktijk? Een aantal collega's wil gezamenlijk op zoek gaan naar een mogelijke aanpak. Ze besluiten samen om op basis van een lesson study-aanpak een lessenserie te ontwerpen waarin leesmotivatie centraal staat. Ze willen proberen om de principes die naar voren

Onderwijsprofessionals analyseren regelmatig hun eigen lespraktijk. Dit boek helpt de uitvoerende professional bij het maken van keuzes over doel, ontwerp en ethiek tijdens dit onderzoeksproces.

In de eerste drie hoofdstukken gaan de auteurs in op de vraag waarom onderzoek binnen het onderwijs van belang is. Ook geven zij een overzicht van de actuele opvattingen en onderzoeksstrategieën in het onderwijsdomein. Vervolgens komt aan bod hoe je vragen uit de dagelijkse praktijk kunt operationaliseren voor praktijkonderzoek, hoe je zo'n onderzoek uitvoert en op welke manier je de resultaten met anderen kunt delen.

Deze tweede druk is geheel herzien. De voorbeelden zijn geactualiseerd en er is meer aandacht voor de ethische aspecten en het iteratieve karakter van praktijkonderzoek. De bijbehorende website biedt video's, vragenlijsten, oefeningen en achtergrondinformatie.

Praktijkgericht onderzoeken in het onderwijs richt zich op onderwijsprofessionals en studenten in het onderwijsdomein. Het boek biedt geen vaststaande richtlijnen en/of technieken voor de uitvoering van onderzoek, maar schetst de verschillende perspectieven die spelen bij het onderzoek. Het laat zien dat praktijkonderzoek doen tegelijk complex, leuk en inspirerend kan zijn.

De auteurs hebben jarenlange ervaring in onderwijs en praktijkgericht onderzoek en zijn werkzaam binnen educatieve masteropleidingen.

9 789024 445714

www.boomstudent.nl
www.boomhogeronderwijs.nl

